

Bergyajev meglátásainak javát vagy általánossá tették az elmúlt évtizedek (például a kommunista államrend vallásos jellegének felismerése), vagy megmutatták, hogy önmagukban nem elégségesek az eszme mutációjának és kiüresedésének sokrétű leírására, különösen a Sztálin halálát követően felgyorsuló változások ismeretében, melyeket a szerző természetesen már nem tapasztalhatott meg. Így könyvének mai olvasata akkor válhat termékennyé, ha szellemi kordokumentumként közelíti meg a munkát, vagyis egy a nyugati és az orosz gondolkodás történetében egyaránt jártas filozófus vitairataként, aki valóban a szélsőségesen és kérlelhetetlenül egyeduralomra törekvő, a világot és az embert alapjaiban megújító eszmét láthatta a kommunizmus térnyerésében. Erre jó példa a szovjet filozófia huszadik század eleji, a mából szemlélve groteszk és karkai közegének visszaadása. Bergyajev példákkal tűzdelve mutatja meg, hogyan varrták folyamatosan a gombhoz a kabátot az ipari tervszerűséggel vezérelt szovjet filozófia világában, vagyis milyen következtelenséggel használtak fel és ferdítettek el gondolatokat (elsősorban a marxizmus sérthetetlen dogmáit), hogy filozófiai megalapozást teremtsenek a párt uralmának.

Hasonlóan izgalmas nyomon követni a könyvben az orosz nihilizmus kialakulásának történetét, és a

harcos, aszketikus (tehát szinte vallásosan küldetéses) orosz ateizmus beletorkollását a bolsevik szellemi irányvonal szörnyű elméleteibe (például a kérlelhetetlen vallásellenességbe és vallásüldözésbe), melyeket mindig a gyakorlati megvalósítás rettenete követett.

Izgalmas és alapos munka Bergyajev könyve, nyelvezete érthető a filozófiában járatlanok számára is. Nem ártott volna azonban egy utószó, amelyből a fülszövegnél többet meg lehetne tudni a szerzőről, és amely rávilágított volna az orosz filozófus munkájának kritikusabb pontjaira is.

P. SZATHMÁRY ISTVÁN

(Révész Mária Magdolna fordítása, Kairosz Kiadó, Budapest, 2003, 157 oldal, 1980 Ft)

Közösségelvű politikai filozófiák

Bár egy filozófiai mű esetében gyaníthatóan nem áll fenn szoros összefüggés a külső és a tartalom között, mégis elgondolkodtató, milyen gyakran köszönnek vissza („biztos, ami biztos” alapon) a festészet klasszikusai az e tárgy körbe sorolható hazai kiadványok címlapjairól. A Századvég Kiadó ezúttal Watteau-t szemelte ki; festménye, a

Társas szórakozás a szabadban egy jóindulatú értelmezői perspektívából egészen szerencsés választásnak mondható. A borítót baráti társaság uralja, míg valamivel távolabb egy magányos alak álldogál, aki másfelé tekint ugyan, de a szeme sarkából egy-egy pillantást vet a mulatozókra.

Anélkül, hogy túlfeszítenénk az analógiát, megfigyelhetjük, miként tükröződik a fenti kompozíció a kommunikatívus (magyarán: közösségelvű) szerzők munkásságából tallózó kötet szerkesztési elveiben. Az öt bemutatásra kerülő filozófus közül négyen valóban egy társasághoz tartoznak mint az „angolszász” társadalomelméleti diszkurzus reprezentáns résztvevői. Az iménti jelző természetesen elnagyolt, hiszen a kanadai születésű Charles Taylort éppúgy lefedni hivatott, mint a skót Alasdair MacIntyre-t vagy az amerikai Michael Sandelt és Michael Walzert. Az ötödik szereplő, Paul Ricoeur már nem sorolható egyértelműen a kommunikatívusok táborába; a szabadelvű–közösségelvű vitára egyfajta elméleti távolságból reflektáló írásai mégis jelentős segítséget nyújtanak az utóbbi irányzat által felvetett kérdések feltérképezése során.

A közös címke, mint oly sokszor a filozófia történetében, ezúttal is igen széttartó elméleti érdeklődést takar. Taylor nagy lélegzetű munkáiban a modernség társadalmi-kultu-

rális formációinak átfogó elemzésére vállalkozik, MacIntyre az arisztotelészi és skolasztikus gyökerű erényetikába igyekszik új életet lehelni, míg Sandel és Walzer az igazságosság problematikájának szentel kitüntetett figyelmet. A közöttük (nem csupán alkalmilag) fennálló összhangot a Rawls és Dworkin nevével fémjelzett liberalizmussal folytatott polémiaiban elfoglalt pozíciójuk teremti meg.

A „kantianus” vagy „procedurális” liberalizmus hagyományos kiindulópontja az autonóm individuum, amely egyéni céljainak megvalósításán fáradozik; a kívánatosnak mondható társadalom lehetővé teszi e célok elérését, tartalmukat azonban nem kívánja meghatározni. A közösségelvű oldal ezzel szemben azt állítja, hogy a liberalizmus által feltételezett „absztrakt én” csupán teoretikus illúzió. Az ember személyiségét, így céljait is az adott társadalmi viszonyrendszer definiálja, a közösség tehát nem redukálható tagjainak pusztá összegére. Mindez természetesen nem jár az egyén leértékelésével, csupán árnyaltabb megközelítést segíti elő: a tárgyalt gondolkodók (annak ellenére, hogy kivétel nélkül a politikai baloldalon állnak) az állampolgári erények, a közösségi identitás, sőt a hagyományok jelentőségét hangsúlyozzák. Álláspontjuk további fontos következménye a szabadságot a kényszermentességgel azonosító klasszikus

liberális doktrína kritikája. A „negatív szabadság” önmagában kevés, az embernek állampolgári szerepéből fakadó lehetőségeivel is élnie kell; Sandel megfogalmazását alapul véve: „a szabadság az önkormányzáson való osztozás”.

Bár a nyolcvanas években még egységes irányzatként jelentkező közösségelvű szemléletmód képviselői mára eltávolodtak egymástól (ami kevéssé meglepő, hiszen a fenti alapokra igen különböző elméleti felépítmények emelhetők), ez nem kisebbíti a kortárs politikai filozófiára gyakorolt hatásukat. A kötetben olvasható írások aktualitását pedig mi sem bizonyítja jobban, mint Ricoeur vallomása: „e művek javára írom, hogy segítettek minket ráébredzeni [...] arra, hogy az állam mint a jog forrása ma annak az entitásnak a kényelmetlen helyzetében találja magát, melynek egyszerre kellene egészségként és részként, befogadóként és befogadottként, inkluzív ítélőszékként és bennfoglalt régióként viselkednie”.

PÁPAY GYÖRGY

(Szerkesztette Horkay Hörcher Ferenc,
Századvég Kiadó, Budapest, 2002,
287 oldal, 1960 Ft)

**W. W. HUNTER –
KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR:
*Buddha élete és tanításai***

Ez a kötet, amely nem csak a vallástörténet kutatói által forgatható haszonnal, a nagy magyar Tibet-utazó életét és munkásságát illetően kettős aspektusból segít az olvasó ismeretinek bővítésében. Az életrajzírók fennmaradt beszámolóiból felsejlik előttünk a vagyontalan székely ifjú elszántsága és küldetéstudata, aki egy rokontalannak tartott nemzet gyökereit keresve indult Ázsiába, hogy ott a Kelet és Nyugat között valaha fennállt, ám a modernizmus „varázstalanító” törekvései által kettőtört hidat újraécsolni igyekvő tudósok sorába lépjen. Körösi Csoma Sándort 1933. február 22-én Tokióban „Csoma Bosatsu” néven *Bólbiszattvá*vá (a Buddha tanításának megfelelően az emberek megvilágosításán fáradozó magasrendű szellemi lényé) avatták, mivel „ő volt az, aki megnyitotta a Nyugat szívét a Buddha-tan befogadására”. Az utóbbi kijelentés különös módon egyelőre csak Keletről nézve nyeri el jelentőségét, az európai szakmai közönség még nem értékeli kellőképpen.

A könyvben a buddhizmus tradicionális iratai, a *Lalitavisztara* és a *Mnon-par-Hbyung-va* fordítása alapján, a fordító értelmezésének segítségével Sakyának, a „történeti” Buddhának a *dukkha* (szenvedés) vi-